

NEMIS VA O‘ZBEK TO‘Y MAROSIMLARI

Ergashev Asadbek Baxromjon o‘g‘li

Farg‘ona Davlat Universiteti I bosqich talabasi

Annontatsiya: *Xalq o‘rtasida "xatna to‘yi", "sunnat to‘yi", "chukron", "qo‘lini halolash" kabi at-amalar bilan yuritiladigan to‘y marosimi o‘g‘il bolalarga bag‘ishlab o‘tkaziladi. Xatna to‘yi odatda bolaning toq yoshlarida o‘tkaziladi. Tasavvurlarga ko‘ra, xatna bolaning juft yoshlarida o‘tkazilsa, baxtsizlik keltirar emish. Ushbu maqolada nemis va o‘zbek to‘y marosimlari haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so‘zlar: *xalq, "To‘y", xos urf – odatlar, «Bazm», Xatna to‘y,*

O‘zbek xalqining o‘ziga xos urf - odatlaridan biri bo‘lmish to‘y marosimi hamisha shod-u xurramlik, yoshlik, go‘zallik, kelajakka yaxshi umid va ezgu orzular ramzi sifatida o‘tkaziladigan ajoyib bayramdir. G‘oyat go‘zal bo‘lgan bu marosim barcha xildagi xalq san‘ati, ashula, raqs bilan o‘tkaziladi. U aslida asrlar osha sinovdan o‘tgan, milliy asosda nishonlanadigan marosim hisoblansa - da, har bir davrda takomillashib, muttasil boyib kelgan. Bugungi kundagi to‘y marosimlari bir necha asrlar oldingi marosimlardan ancha farq qiladi. Ayrim udumlar bugungacha saqlangan bo‘lsa, ba‘zilari rivojlanish natijasida umuman yo‘qolib ketgan. "To‘y" so‘zi "to‘ymoq", "el-yurtga ziyofat bermoq", "yor-do‘stlar diydoriga to‘yinmoq" ma‘nolarini anglatib, ot so‘z turkumi ko‘rinishida keng qo‘llaniladi. Bu so‘zning izohli lug‘atda uch xil ma‘no qirralari keltirilgan:

- uylanish, turmushga chiqish, xatna qilish va b. munosabatlar bilan ziyofat berib, bazm - tomoshalar bilan o‘tkaziladigan xalq marosimlarining umumiy nomi;

- qudalar o‘rtasidagi kelishuvga muvofiq, kuyov tomondan qiz tomonga beriladigan pul, masalliq va sh.k. majmui;

- shu narsalar yuborilishi munosabati bilan kuyov xonadonida, kelishi munosabati bilan qiz xonadonida o‘tkaziladigan marosim [2].

O‘zbek to‘ylari shaklan rang - barang bo‘lib, ular bir - birlaridan o‘tkazilish tarzi, ishtirokchilar tarkibi, vazifalari hamda ijro etiluvchi aytim va qo‘shiqqlari jihatidan keskin farqlanadi. Bular: beshik to‘ylari, xatna (sunnat) va nikoh to‘ylari.

Beshik to‘ylari oiladagi to‘ng‘ich farzandga bag‘ishlab tantanali o‘tkaziladi. Oilaning moddiy turmush darajasi bilan bog‘liq holda beshik to‘yi keyingi farzandlarga ham o‘tkazilishi mumkin.

Beshik to‘yi chaqaloqning chillasi chiqqandan keyin o‘tkaziladi. Bolaning ona tomonidan bobosi va buvisi bosh - oyoq sarpo, yangi beshik va unga kerakli narsalarni hozirlab, to‘y belgilangan kuni ularni bolaga jo‘natadi. Narsalarni olib kelganlarga chaqaloqning ota tomondan buvisi va bobosi ziyofat beradilar.

Chaqaloqni yangi beshikga belab, onasi ixtiyoriga topshirilgach, barchaga osh tortiladi. Osh yeyilgach esa fотиha o‘qiladi. Shu bilan beshik to‘yi ham yakunlanadi.

Xalq o‘rtasida "xatna to‘yi", "sunnat to‘yi", "chukron", "qo‘lini halolash" kabi at-amalar bilan yuritiladigan to‘y marosimi o‘g‘il bolalarga bag‘ishlab o‘tkaziladi. Xatna to‘yi odatda bolaning toq yoshlarida o‘tkaziladi. Tasavvurlarga ko‘ra, xatna bolaning juft yoshlarida o‘tkazilsa, baxtsizlik keltirar emish.

Bu o'ziga xos milliy marosim haqida Hoji Muin shunday yozadi: "Bizning turkis-tonlilar xatna to'yig'a ko'b ahamiyat berib, bir kundan 5-6 kungacha to'y qilalar. «Bazm», «ko'bkari»lar beralar va bu yo'lda minglarcha so'mni isrof va barbod etalar. Holbuki, bu odat bizning Turkistondan boshqa o'lkalardagi musulmonlarda yo'qdir. Arabiston, Misr, Istanbul, Kafkaz, Tatariston va Eron musulmonlari bolalarining xatnasi uchun to'y bermaylar, loaqal bir necha kishini chaqirib ziyofat ham qilmaylar. Faqat payg'ambar sunnatini bajo keturmak ila iktifo etalar. Bizlarning ham bu to'g'rida alarning yo'llari ila borishimiz kerakdir. Xatna uchun qancha aqchalar isrof etib, to'y va ko'bkari bermak hojat emasdir. Hatto xatna munosabati ila bola uchun yangi ko'rpa-yostuklar yoki turli rangda necha qabat yangi kiyimlar hozirlamak ortiqchadir. Mundan boshqa mumkin qadar bolalarni kichiklik vaqtinda yangi usul ila xatna qilmoq keraqdir" [3].

Xatna to'yining ildizlari qadim an'analarga, ya'ni bolaning go'dak yoshidan bo-lalik yoki o'smirlik yoshiga o'tishini nishonlash marosimiga borib bog'lanadi. Bugunga kelib, xatna to'ylarida bolaning otasi xalqni o'z dargohiga chaqirib, osh tortadi. Xatna to'yi bola maktabga borgunga qadar o'tkaziladi.

Nikoh to'yi yigit va qizlar balog'at yoshiga yetganlaridan keyin ularning xohish va istaklari bilan o'tkaziladigan marosimdir. Avvalo kelin tanlab, kelinning ota -onasi rozi qilinadi va non sindiriladi. Undan keyin fotiha to'yining vaqti belgilanib o'tkaziladi. Keyin nikoh to'yi bo'lib o'tadi.

Qadimdan nikoh to'yida kelin milliy libosda ustiga paranji kiygan holda o'tir-gan. Kuyov esa to'n kiygan.

To'y kuni kuyov jo'ralari bilan kelinning uyiga kelgach, kelin va kuyov nikoh qilinadi. Kuyov ziyofatdan so'ng kelinni yuklari, yanga va dugonalari hamrohligida olib ketadi. Yo'l bo'yi yor - yor aytib kuyov xonadoniga ketishadi. O'zbek yor - yorlarida sevgisiga vafo qilmagan bevafo qizlarning oh-u zorlari kuylangan.

Kuyovning hovlisiga yaqinlashganda darvoza oldida katta gulxan yoqiladi. Kelin tushgan arava yoki mashina gulxandan o'tgach, kuyov o'rtoqlari bilan kelib, kelinni ko'tarib tushirib qo'yadi. Yor - yor aytib kelinni gulxan atrofida uch marta aylantiradi-lar. Keyin "kelin salom" qilinadi. Unda kelin kuyovning qarindosh - urug'lariga egilib salom beradi. Nihoyat kelinni unga ajratilgan xonaga olib kiradilar. Kuyovni jo'ralari kelin yoniga kuzatib qo'yadi. Shu bilan nikoh to'yi ham yakunlanadi.

Ayrim udumlar haqida tanqidiy fikrlar bildirgan Hoji Muin nikoh to'ylarining ham ba'zi kamchiliklarini o'zining "To'y va aza marosimi haqinda" deb nomlangan maqolasida sanab o'tgan: "Nikoh to'yinda ikki turli yomon odatimiz borkim, alardan bir qismining axloqiy jihatdan, ikkinchi qismining moliy jihatdan ko'b zarari bordir. Mana shul urfu rusumlarning ba'zisini butun barham bermak va ba'zisini isloh etmak lozimdir. Nikoh to'yi zohiran bizning ko'zimizga bir to'y kabi ko'runsa ham, lekin haqiqatda o'zi besh to'ydir. Chunki, "Non shikanon" (sindirish), "Fotiha", "Nikoh", "Ro'yi binon" (yuz ochdi) va "Domod talabon" (kuyov chaqirdi)ning har qayusi bir to'ydirkim, bularg'a minglarcha so'm isrof bo'ladir. Bu to'ylardan «nikoh» va «ro'y bi-non»dan boshqalari ortuqdir"[3].

Shu bilan birga, to'y marosimlari hudud jihatidan ham bir - biridan farq qiladi. O'zbekistonning barcha viloyatlarida o'ziga xos bo'lgan to'y marosimlarini o'tkazish qonun-qoidalari, udumlari, aytim va qo'shiqlari, yor- yorlari mavjud.

Xalqimizning xursandchilik bilan o'tadigan bunday milliy marosimlari, jumladan, xatna to'yi, nikoh to'yi kabilar badiiy adabiyotda ham o'z aksini topgan bo'lib, adabiy janrlarning deyarli

barchasida biz to‘y marosimi tasvirini kuzatishimiz mumkin. Ayniqsa, nasriy asarlarda bu narsa ko‘proq namoyon bo‘ladi. Masalan, Ab-dulla Qahhorning satirik hikoyalaridan biri bo‘lgan "To‘y" hikoyasida, Tog‘ay Murodning "Ot kishnagan oqshom", "Yulduzlar mangu yonadi", Tohir Malikning "Shay-tanat" qissalarida, Abdulla Qodiriyning "O‘tkan kunlar", Jo‘rjiy Zaydonning "Farg‘ona kelini" romanlari va boshqalarda.

Nemislarning bayramlarni qanday nishonlashlari, bayram dasturxoniga nimalarni qo‘yishlari, nemis oshxonasining odatiy taomlari nimada ekanligi haqida darsliklarda berilgan. Bu esa talabalarning ongida o‘z milliy urf-odatlariga xurmat va e‘tiborni yaqqol namoyon etadi. Germaniyada shunday an‘ana borki, oxirgi nemis Kaiser Vilgelm II har kim tinchgina ovqatlansin, ovqat haqida gapirish esa kasallik haqida bo‘lgani kabi odobsiz edi deb fikr yuritgan va qoldirgan.

Prussiya Puritanini hisoblash, sharob ustiga ovqat pishirish yoki salatga qo‘shimcha tomchi o‘simlik yog‘ini quyish katta gunoh deb hisoblagandi. Shunday qilib, stolda prussiyaliklar jim bo‘lib, ehtiyotkorlik bilan bo‘r, un sosidek oq bilan sepilgan qaynatilgan kartoshkani chaynashardi. Bu "ziravor" shilimshiq sabzavot va go‘sh t yoki yonma-ovqatlar bilan "xushbo‘y" edi. Yaxshi yashiringan hasad bilan ular qo‘shnilariga: Reyn mintaqalarida yoki Janubiy Germaniya qirolliklarida o‘zlarining lazzatlari uchun yashaydigan, aholisi demokratik o‘ziga ishongan holda, na o‘zlarining dialektlaridan, na yaxshi, mazali taomlarga qaramlikdan uyalishgan. Faqatgina zerikarli Prussiya aholisi kulgili daniyaliklar yoki ichkilikbozlar bilan uchrashgan polshaliklar va ruslar yangi Prussiya foniga qarshi turishdi. Birinchi jahon urushi tugaganidan keyin va Kayzer bekor qilinganidan so‘ng, umumiy qashshoqlik va ochlik aholining ko‘payishiga imkon bermadi. Va o‘nlab yillar davomida ularni tarbiyalashdi. 1948-yildan keyin "iqtisodiy mo‘jiza", televizordagi birinchi gastronomik dasturlar va peshtaxta oldiga yuguradigan oshpazlar natijasida hamma narsa keskin o‘zgara boshladi. (Abduazizov A. Nemis tili fonologiyasi va morfologiyasi 1997).

Bundan tashqari, aholi mamlakatda joylashgan ittifoqchi kuchlarning turmush tarzi va turistik sayohatlar bilan, aslida, butun dunyo bilan taqqoslash imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Germaniyaning janubiy va g‘arbiy qismlari an‘anaviy taomlarini qadrlashdi, masalan, to‘ldirilgan bug‘doy ko‘ftasi, qaymoqli mol go‘sh t yoki go‘sh tli to‘lg‘azilgan ko‘ftada, Shimoliy Germaniyada ular o‘zlarining monoton "tuzlari" bilan xursand bo‘lishdi va o‘zgarishdi.

Darsliklarda yana muxim bayram haqida berilgan. Rojdestvo bu Masihning tug‘ilgan kunini nishonlashdir. Ular bir oy ichida tayyorgarlik ko‘rishadi, bolalar bilan Rojdestvo bozorlariga diqqatga sazovor joylarga va jez lenta bilan borishadi, Rojdestvo ramzlari bilan kvartiralarini jihozlashadi: Bayram yulduzi va chiroqlar bilan bezatilgan kamon, tasodifan Sharqiy Germaniyada yaqinda paydo bo‘lgan va butun mamlakat bo‘ylab tarqalib ketgan, ammo uning ma‘nosi ma‘lum edi. Ushbu belgi Erzgebirge - foydali qazilmalar ko‘p bo‘lgan ruda tog‘laridan kelgan. Konchilar shaxta yuzasiga ko‘tarilganda, birinchi narsa - kirish tepasida yoy shaklidagi chiroqlar asta-sekin bu kamon orqali uyga qaytib, oilaviy o‘choqqa qaytishning ramziga aylangandi.

XULOSA

Xulosa qilib aytsa, jamiyatimizda aholi o‘zining qatlamiga qarab emas balki birovdan kam qilmaslik uchun bor budini to‘y hashamga ishlatib yuboradi. Bu esa o‘z navbatida ortiqcha isrofchilikka olib keladi. Mamlakatimizda karantin munosabati bilan 30-50 kishilik to‘ylar qilindi endi bundan keyin ham shundek ishlarni davomli qilsak nafaqat yosh oila uchun balki ularning ota-onalariga ham yaxshi bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Рахманова, М. К. (2019). Ёшларнинг маънавий тарбиясида кддимги Урта Осиё маънавий-маданий меросининг ахамияти. "Глобаллашув шароитида ватанпарварлик тарбиясининг маънавий-маърифий технологиялари" республика илмий-амалий конференцияси, 206-209.
2. Juraboyev, B. B. (2020). Nemis tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv. Science and Education, 7(7), 215-220.
3. Joraboyev, B. B. O. (2021). Using authentic materials on english lessons. Academic research in educational sciences, 2(2).
4. Joraboyev, B. (2020). Nemis tilida juft otlar va ularning o'zbek tilida ifodalanishi. Science and Education, 1(Special Issue 4).